

Stockholm University

Lezing voor hoogleraren en studenten van de afdeling Neerlandistiek van 'Stockholms Universitet', voor de Swedish-Belgian Association, de Zweeds-Nederlandse Vereniging en de Hollandse Club te Stockholm.

Ward Ruyslinck, 12-14 april 1983

Ik ben zo vrij me in mijn eigen moedertaal, in het Nederlands, tot u te richten, niet alleen omdat ik het als een gedroomde buitenkans en een historisch voorrecht ervaar Zweedse burgers in het Nederlands te kunnen toespreken, maar ook omdat mijn Zweeds even beperkt en even kabbalistisch is als het kromme taaltje dat door de Zweedse kok in de Muppet-show wordt gesproken. In de overweging dat mijn zintuiglijk, genuanceerd en door persoonlijk gebruik gekleurd Nederlands u misschien toch enkele moeilijkheden zou kunnen opleveren, zal ik in ieder geval traag spreken en zo duidelijk mogelijk articuleren.

Hoewel ik hier als auteur, als prozaschrijver ben uitgenodigd, zie ik er wel wat tegen op om over literatuur te praten. Ik hou namelijk niet van literatuur, en ik hou ook niet van literatoren. Dit is misschien een nogal paradoxale uitspraak, en het lijkt me dan ook wenselijk die even nader toe te lichten. Mijn voornaamste bezwaar tegen literatuur in de engere zin – dat wil zeggen tegen literatuur-uit-het-taallaboratorium – is dat zij in ontmoedigend veel gevallen de uiting schijnt te zijn geworden van een onverzadigbaar, persoonlijk verlangen naar roem en onsterfelijkheid. Ik ben helaas tot de vaststelling gekomen dat er, zowel in Vlaanderen en Nederland als daarbuiten, heel wat meer boeken uit geldingsdrift worden geschreven dan uit scheppingsdrift. Het verlangen om voort te leven in zijn geschriften is op zichzelf weliswaar niet oneerbaar, maar het lijkt me geen geldig motief om een verhaal, een roman of een gedicht te gaan schrijven, en het is zeker géén waarborg voor de waarachtigheid, de authenticiteit en

de intrinsieke waarde van een letterkundig product. Het druist alleszins tegen mijn opvattingen over het schrijven in. Grote, authentieke, universele literatuur – godja, waarom zouden we niet zo hoog mogelijk mikken? – ontstaat volgens mij uit wanhoop, onmacht, twijfel, uit een besef van nederigheid, uit een bewustzijn van medemenselijke solidariteit, en niét uit een gevoel van superioriteit, apartheid, uitzonderlijkheid, of grenzeloze hoogmoed. Ik ben ervan overtuigd, om maar enkele voor de hand liggende voorbeelden te noemen, dat de meesterwerken van Dostojevski, Kafka, Lagerlöf, Camus, Steinbeck en Marquéz geboren zijn uit die wanhoop, die onmacht, die twijfel, die nederigheid, die humaniteit, en niét uit hoogmoed en geldingsdrift.

U hebt het al begrepen: ik wil niet ingelijfd worden door een literatuur, die steunt op rivaliteit, goedkoop succes en modedictaten, die zich losmaakt van het leven en van de ethische beginselen die de kwaliteit en de continuïteit van dat leven waarborgen. Wat Theodor Roszak constateert met betrekking tot de gevaren van de technocratie is misschien ook toepasselijk op de gevaren van een onpersoonlijke, geprefabriceerde, door allerlei modeculten en pseudo-waarden gevoede literatuur: ‘... er moet een levensgebied komen’ zegt Roszak ‘waarop men niet domweg tracht de macht te veroveren tegen de wandaden van onze maatschappij, maar waarop men het werkelijkheidsgevoel dat de mensen voor die maatschappij hebben tracht te veranderen.’ Dit is een heel belangrijke opmerking, omdat ze de vaststelling inhoudt dat het overheersende werkelijkheidsgevoel in onze samenleving niet samenvalt met de grenzen en mogelijkheden van onze menselijke natuur, met onze verwachtingen, onze rechten en verantwoordelijkheden. In bijna al mijn romans en verhalen is de kritiek op dat vertekende werkelijkheidsgevoel, is de spanning tussen droom en werkelijkheid, voortdurend aanwezig. Dit is volgens mij dan ook wat literatuur in de engere zin onderscheidt van het vrij-zinnige, geëngageerde schrijven, wat literatoren per definitie onderscheidt van schrijvers: literatoren passen zich over ‘t algemeen aan het bestaande, geëvolueerde werkelijkheidsgevoel aan, terwijl schrijvers zich ertegen verzetten. Ik roep hierbij graag de morele steun in van iemand als G.B. Shaw, die ooit eens gezegd heeft : ‘de redelijke mens past zich aan de wereld aan terwijl de onredelijke mens halsstarrig de wereld aan zichzelf probeert aan te passen, en daarom hangt alle vooruitgang van de onredelijke mens af.’ Schrijvers, dames en heren, zijn onredelijke mensen, en omdat ze onredelijk zijn, omdat ze zich niet kunnen verzoenen met de gangbare opvattingen en zienswijzen en zich daaraan ook helemaal niet kunnen conformeren, zijn ze meestal ongelukkig. Ze zijn tot tegenspreken en tot rebelleren gedoemd. Ik kan de verleiding niet weerstaan om in dit verband de Amerikaanse auteur en filosoof Saul Bellow te citeren, die het geluk door domme aanpassing aan Roszaks onecht werkelijkheidsgevoel als volgt definieert : «Aanvaard en geef toe dat ‘geluk’ wil zeggen : hetzelfde doen als de meeste andere mensen. Dan moet je dus belichamen wat anderen belichamen. Als dat vooroordelen zijn, vooroordeel. Als het woede is, woede. Als het seks is, seks. Maar spreek je eigen tijd niet tegen. Gewoon niet tegenspreken, anders niet.» Ik zou daar ook nog de uitspraak van een van mijn collega’s-landgenoten kunnen aan toevoegen. Marnix Gijsen heeft het nog veel kernachtiger geformuleerd: ‘Geluk is een toestand van domme verzadiging.’

Ook om andere redenen distantieer ik me van de officiële, gesanctioneerde literatuur, die er zoveel hokjes en vakjes op nahoudt, en zelfs enkele zwijnestallen. Literatuur begint namelijk waar het schrijven ophoudt. Literatuur is het hele openbare proces dat op de intieme, besloten schrijfact volgt – het gepubliceerd, verspreid, vertaald, gebloemleesd, verfilmd en gedramatiseerd worden – en daar heeft men als schrijver niets meer mee te maken, men heeft er zelfs hoegenaamd geen greep meer op. Dit is het gebied van de manipulatie, de erkenning of de verguizing, de beoordeling of veroordeling, kortom van de integratie van een auteur in de maatschappelijke waardeschalen. Hoe subjectief die waardeschalen zijn, hoezeer gebonden aan tijd en cultuurpatronen, weet iedereen. De moderne literatuur, en de moderne kunst in het algemeen, dreigt een geïnstitutionaliseerde vorm van cultuur te worden waarin de individualiteit en de persoonlijkheid van de schepper vervaagt. Voor een individualist zoals ik, die nog steeds gelooft in de historische en sociale betekenis van de personalistische waarden, is dit uiteraard een teleurstellend verschijnsel. Maar hoe men het voor het overige ook bekijkt, in welke eeuw, of op welk niveau men literatuur ook beoordeelt, er bestaan geen betrouwbare waardemeters (en er hebben ook nooit betrouwbare waardemeters bestaan) voor eender welke creatieve voortbrengselen. De waardering die een schrijver geniet berust in de eerste plaats op de goede verstandhouding, de directe communicatie die hij heeft met een deel van het publiek: dat deel namelijk dat op zijn emotionele of intellectuele golflengte zit, dat zich met hem verwant voelt. Ieder schrijver heeft waarschijnlijk het publiek dat hij verdient en men kan de Franse wijsgeer en bioloog Jean Rostand geen ongelijk geven wanneer hij een groot schrijver definieert als ‘un homme qui sait nous surprendre et nous disant ce que nous savions depuis toujours’ (iemand die erin slaagt ons te verrassen door ons te vertellen wat we eigenlijk al lang wisten). Alle andere theorieën daaromtrent zijn naar mijn gevoel waardeloos, en er bestaan nogal wat theorieën over het schrijverschap, vooral wanneer men het gaat compartimenteren in nationale literaturen. Zo heeft Peter Ustinov, de bekende acteur en regisseur, zich in een gesprek dat ik een jaar of acht geleden met hem heb gehad een merkwaardige uitspraak laten ontvallen. Volgens hem hebben vlakke landen zonder enig geografisch reliëf de grootste schrijvers voortgebracht, omdat de wijde horizonten de bewoners van zulke landen zouden inspireren tot kosmische gevoelens en tot de weemoed van het oneindige. Hij verwees daarbij, als negatieve voorbeelden dan, naar landen als Zwitserland, Oostenrijk en Schotland, waar het geestelijke gezichtsveld van potentiële literaire genieën zou zijn gestuit door omnevelde bergmassieven. Ik veronderstel dat Ustinov, die een charmant gastheer is, de Vlamingen, bewoners van ‘ce plat pays’ (bezongen door Emile Verhaeren en Jacques Brel), onrechtstreeks een compliment heeft willen maken, maar erg overtuigend vond ik zijn hypothese toch niet. Ik had hem natuurlijk attent kunnen maken op het bergachtige Noorwegen, dat toch universele schrijvers als Knut Hamsun, Hendrik Ibsen en Sigrid Undset heeft voortgebracht, of (waarom niet?) op Zweden met zijn indrukwekkende noordelijke massieven, een land waaraan de wereldliteratuur toch literaire eminenties als Selma Lagerlöf, August Strindberg, Pär Lagerkvist en Stig Dagerman dankt – maar daar heb ik gewoon niet de gelegenheid toe gekregen, want Ustinov is niet alleen een charmant man, maar ook een klaterende waternival van grappen en grollen, opinies, citaten en bons-mots.

Ik neem aan dat ik hiermee voldoende heb toegelicht waarom ik een broertje dood heb aan de zogenaamde literatuur-tussen-aanhalingstekens, de bellettrie zoals die in de handboeken wordt opgediend. ‘Ik wijs elke vorm van georganiseerde literatuur af’ schreef Graham Greene in een brief aan de Engelse literatuurhistoricus Victor Pritchett – een uitlating die ik onvoorwaardelijk onderschrijf. Maar ondertussen hebt u zeker al wel begrepen hoé belangrijk het schrijven zelf voor me is, en daarmee bedoel ik het intieme proces, de monoloog die aan het publieke proces voorafgaat. Als auteur van vijftien romans, vier novellen, zes verhalenbundels, vier dichtbundels, één toneelstuk en een aantal essays kan ik moeilijk ontkennen dat het schrijven wezenlijk deel uitmaakt van mijn existentie. U verwacht van mij allicht een verklaring voor die vreemde bezetenheid, die mysterieuze passie die me als jongetje van 11 jaar al naar de pen deed grijpen en verhalen schrijven die werden gepubliceerd in een ondertussen verdwenen Vlaamse krant. Ja, waarom schrijft iemand eigenlijk? Op die vraag zijn verschillende antwoorden mogelijk. De reeds eerder geciteerde Jean Rostand geeft hiervoor een naar mijn gevoel niet helemaal bevredigende verklaring: ‘Si l’on savait pourquoi l’on écrit, on saurait, du même coup, pourquoi l’on vit. Ecrire est une fonction biologique, où participent toutes les composantes instinctuelles de l’être’ – wat men als volgt zou kunnen vertalen : ‘Als je wist waarom je schrijft, zou je meteen ook weten waarom je leeft. Schrijven is een biologische functie waaraan ons hele instinctleven deelheeft.’ Ik ben het daar niet honderd procent mee eens. Hoe ingewikkeld en moeilijk te doorgronden de biologische functie van het schrijven ook is, ik geloof dat iedere schrijver, die in staat is tot introspectie en zelfanalyse, moet kunnen uitmaken welke de oorspronkelijke voedingsbodem van zijn schrijverschap is. Ik heb daarstraks al enkele mogelijkheden aangegeven: uit wanhoop, uit twijfel, uit nederigheid, uit medeleven – en ik zou daar durven aan toevoegen: omdat men gefrustreerd of getraumatiseerd is, omdat men zich vernederd of verongelijkt voelt, omdat men geen andere uitweg voor zijn emoties vindt, omdat men zich niet kan aanpassen aan de werkelijkheid en binnen de muren van zijn schrijfkamer een nieuwe, denkbeeldige werkelijkheid opbouwt waarin men zich kan handhaven, waarin men veilig kan voortbestaan. Kortom, omdat men als gevoelige, kwetsbare enkeling een diepe nood aan expressie ervaart, omdat men wil gehoord en begrepen worden. Het is, denk ik, in de eerste plaats een affectief probleem, dat niet zelden zijn oorsprong vindt in een gevoel van miskenning en een behoefte aan zelfbevestiging. Zelf heb ik die nood aan expressie, die behoefte aan een affectieve relatie al heel vroeg, in mijn prille jeugd, ervaren. Ik was, net zoals Wies van Peene, de jeugdige hoofdfiguur in mijn jongste roman *De boze droom het medeleven*, een introvert jongetje, eenzellig, inwendig bibberend van gesmoorde emoties en ongeuite verlangens, gekweld door de wreedheid en onverschilligheid van de volwassenen. Toén heb ik waarschijnlijk voor het eerst zowel de waarde als de onmacht van het individu begrepen, het vernederde, verdrukte, weerloze individu waarvan ik later in haast al mijn boeken de advocaat ben geworden. En tegelijk, dat ligt voor de hand, ben ik ook de openbare aanklager geworden van al wat of al wie het individu in zijn menselijke waardigheid en zijn recht op zelfontplooiing bedreigt : de aanklager van een maatschappij, die de Utility and Profit (Nut en Winst) als richtinggevende beginselen huldigt, de aanklager van een samenleving die zich affirmeert door geweld, materialisme, horizontalisme, opportunisme en

corruptie. Toen ik als 18-jarige kennis maakte met *De opstand der horden*, de prognose van de Spaanse filosoof Ortega y Gasset omtrent de heerschappij van de nieuwe hordemens, werd ik door deze visie dan ook zeer aangegrepen en geestelijk beïnvloed. Bij het lezen van zinnen als ‘de horde loopt al het afwijkende, het verhevende, het persoonlijke, het verdienstelijke en uitgelezene onder de voet; wie niet is als iedereen, loopt het gevaar terzijde geworpen te worden’, voelde ik me niet alleen gesterkt in de overtuiging die ik me langs persoonlijke weg had gevormd, maar voelde ik me ook aangemoedigd om de lijn van dat denken door te trekken. Dat heb ik dan ook gedaan in mijn utopische roman *Het reservaat*, die door velen als mijn magnum opus wordt beschouwd en waarin ik de verdrukking van de kwetsbare enkeling door een meedogenloze, bureaucratische, gecollectiviseerde en gerobotiseerde samenleving heb beschreven. Uit het feit dat dit boek door vertalingen in Engeland, Duitsland, Polen, Roemenië en Hongarije ruime weerklank heeft gevonden blijkt misschien wel, ten eerste, dat het na 20 jaar (het verscheen in 1964) nog steeds en waarschijnlijk meer dan ooit een actueel, internationaal probleem behandelt, en ten tweede, dat ik misschien niet vruchteloos heb gewaarschuwd voor wat Rathenau noemde ‘den vertikalen Einfall der Barbarei’ (de verticale inval van de barbaren).

Wie niet voldoende vertrouwd is met mijn geschriften wil ik er graag op wijzen dat deze thematiek weliswaar een leidmotief is, maar dat ze niettemin geïntegreerd is in een ruimere perspectief, dat ze deel uitmaakt van een bredere werkelijkheidservaring en gedragen wordt door een filosofie, een levensbeschouwing, een ethos waarbij ook heel wat andere aspecten van onze huidige samenleving betrokken worden. Als ik mijn werk in een vollediger samenhang, als totale visie, zou willen karakteriseren, zou ik het een poging tot ontraadseling en evaluatie van het menselijk bestaan durven noemen, en het is wel duidelijk (dacht ik) dat daarin het individu in de ruimste betekenis (en dus niet alleen de paria of de underdog) een kapitale rol vervult: het individu als levende entiteit, als unicum, als sociaal wezen of als ‘zooion politikon’ (zoals Aristoteles de mens noemt), als verdediger van zedelijke waarden en vorser naar waarheden die tot de ontraadseling en evaluatie kunnen bijdragen.

‘Individualisme’ merkt Saul Bellow in een van zijn romans terecht op, ‘is volmaakt oninteressant als het geen verlengstuk van de waarheid is’. De vraag die hierbij kan gesteld worden is natuurlijk: wat is dé Waarheid? Ik geloof persoonlijk niet in het bestaan van een algemeen geldende Waarheid met een dogmatische hoofdletter. Er bestaan, en dat zal Bellow ook zo wel bedoeld hebben, alleen subjectieve waarheden. Ieder koestert zijn eigen waarheden, aangepast aan de kleur en het patroon van zijn kamerbehang, de maat van zijn schoenen, zijn maatschappelijke positie en zijn humeur.

Ik zal u niet vervelen met een nadere uiteenzetting van mijn levensbeschouwing – dat zou ik overigens in dit korte bestek niet kunnen doen – maar over één aspect ervan zou ik het wel graag nog even willen hebben: namelijk over de ethische grondslag van de gevoelens en gedachten en dromen die ik aan het papier heb toevertrouwd. Iets meer dan een generatie geleden, toen de religieuze instituten nog enig gezag genot en, had men het over ‘de moraal’• Maar dat is nu een verfoeilijk begrip geworden; men spreekt nu van ‘de ethiek’ of ‘het ethos’. In werkelijkheid bedoelt men eigenlijk precies hetzelfde: het geheel van onze zedelijke principes en gedragsregels. Niet alleen de terminologie is echter geëvolueerd; in sommige,

zogenaamde progressieve kringen en publicaties wordt ook elke vorm van ethisch bewustzijn ondubbelzinnig verworpen. Dit is ongetwijfeld het gevolg van de betreurenswaardige misvatting, die vrijheid met amoraliteit identificeert, en tegelijk is het waarschijnlijk ook een agressieve, al te roekeloze reactie op de houding van de Rooms-katholieke Kerk, die eeuwenlang (ten onrechte) moraal met seksuele moraal heeft vereenzelvigd. In het opruimen van de seksuele taboes zie ik persoonlijk hoegenaamd geen aanleiding om meteen ook maar heel onze zedelijke gedragscode op te ruimen. Als vrijzinnige, als ongelovige en als progressief denkend mens ben ik van oordeel, dat geen enkele maatschappij behoorlijk kan functioneren zonder ethische gedragsregels en dat de persoonlijke vrijheid van het individu vrijwillige beperkingen (laten we het een liberale autocensuur noemen) impliceert. Wie het ethisch denken en handelen veroordeelt, verschaft de leugen en het bedrog en de corruptie ongehinderd toegang tot onze samenleving. Wie het ethisch denken en handelen veroordeelt, proclameert zijn onverschilligheid tegenover politieke martelingen en misdaden. Wie het ethisch denken en handelen veroordeelt, beveelt de amoraliteit aan en maakt zich gewild of ongewild, bewust of onbewust medeplichtig aan terreur, chantage, verkrachting, uitbuiting en alle andere vormen van maatschappelijk geweld en onrecht. Ook de verkeersvoorschriften, de reglementering van de jacht en de controle op de voedingsmiddelen hebben met ethiek te maken. Er is een arbeidsethiek, een medische ethiek (daar heeft Jersild het over in *Het huis van Babel*), een sport-ethiek, en gaat u zo maar door. Ik wil alleen maar dit zeggen: het probleem van goed en kwaad is geen monopolie van de Kerk en het is ook geen verzinsel van de middeleeuwse theologen. Het is een probleem waar wij op onze geschonden planeet in alle tijden, vandaag wellicht meer dan ooit, mee geconfronteerd worden. Tien jaar geleden waarschuwde Konrad Lorenz in zijn berucht geworden essay over *De acht doodzonden van de beschaafde mensheid* voor de gevaren van een onethische levenshouding, en hij ging daarbij naar mijn mening terecht van het standpunt uit dat een ethisch en esthetisch gevoel heel nauw met elkaar verbonden zijn.

Om al die redenen, dames en heren, ben ik een ethisch schrijver (een moraalridder, zeggen mijn tegenstanders) omdat ik de amoraliteit afwijs, die ook in de literatuur door vaak opgehemelde anarchistische stropers beleden wordt. In een aantal toongevende literaire clubs in Vlaanderen en Nederland is het momenteel bijvoorbeeld erg ‘in’ om zich een anarchistisch ‘image’ aan te meten en de destructieve driften van de homo militans goed te praten. Over de humane waarden, de verdraagzaamheid en het pluralisme wordt smalend gedaan. Vanuit mijn constructieve, neo-humanistische filosofie verzet ik me daartegen met grote hardnekkigheid, om redenen die ik voldoende duidelijk heb gemaakt. Men heeft me ooit eens een constructieve pessimist genoemd, maar ik verzoek u beleefd meer nadruk te willen leggen op het constructieve dan op het pessimisme.

Mijn ethisch bewustzijn – als ik daar nog heel even over mag doordrammen – beperkt zich echter niet alleen tot de intermenselijke relaties. Ook de relatie tussen mens en dier mag van ons ethisch denken, dat is van onze morele verantwoordelijkheid, niet worden uitgesloten. Wij hebben ons door de eeuwen als barbaren, als meedogenloze tirannen tegenover de dieren gedragen, en ik moet helaas vaststellen dat wij er in onze beschaafde wildernis anno 1983 in dit opzicht weinig of niet op vooruit zijn gegaan. Deze houding is ongetwijfeld het gevolg van

ons traditionele, dogmatische, antropocentrische denken, van ingewortelde vooroordelen, hoogmoed, superioriteitswaan, domheid, zelfzucht, sadisme en gewetenloos winstbejag. Ons aardse ‘koningschap’ is gevestigd op een bevoorrechte situatie, op machtsbewustzijn en machtsmisbruik, op geldingsdrift en morele beginselen die in de eerste plaats onze eigen belangen en bekrompen opvattingen over recht en vrijheid dienen. Het dringt blijkbaar slechts langzaam tot ons door, dat onze zogenaamde ‘redeloze’ medeschepselen net zoals wij pijn en verdriet kunnen hebben, en dat zij op grond daarvan recht hebben niet alleen op onze bescherming, maar ook op geluk en welzijn.

Mijn opvattingen omtrent dierenbescherming en dierenmishandeling heb ik in 1975 uitgewerkt in een boek – geen roman, maar een dossier – getiteld *In naam van de beesten*. Deze striemende filippica tegen de vivisectie, de bio-industrie, het achterlaten van huisdieren in de vakantie, de stieren- en hanengevechten, de misbruiken van de jacht en verschillende andere vormen van dierenmishandeling heeft bij de publicatie ervan grote deining verwekt, vooral in België, maar ook in Nederland, en heel wat sluimerende hartstochten bij voor- en tegenstanders doen oplaaien. Ik heb toen aardig wat scheld- en dreigbrieven ontvangen en ik ben ook gerechtelijk vervolgd, omdat ik een aantal instellingen en personen openlijk en met name van wreedheid jegens dieren had beschuldigd, maar ten slotte heb ik enkele standpunten in ruimere kringen toch ingang kunnen doen vinden dankzij de overweldigende morele steun van mijn medestanders. Neologismen als ‘dog-dropping’ en ‘wegwerpdieren’, ontleend aan mijn boek, werden zelfs na enige tijd in diverse publicaties, ook in het buitenland, overgenomen – waaruit ik geneigd ben het besluit te trekken dat het zaad toch niet in de dorre grond is gevallen. Waarschijnlijk was de samenleving rijp voor een dergelijke evangelisatie, want in datzelfde jaar, in 1975, heb ik in mijn eenzame strijd voor de verbetering van het lot van de dieren gezaghebbende steun gekregen uit een onverwachte hoek: in Australië publiceerde de ethische filosoof Peter Singer een analoog requisitoir, *Animal Liberation*, en omstreeks dezelfde tijd verscheen in Parijs het al even opgemerkte boek van Ferran, *Les bêtes aussi ont le droit de vivre*. Het leek dus wel een georkestreerde campagne, hoewel het toeval en misschien ook de grotere ontvankelijkheid van het van agressie en wreedheid verzadigde publiek hierbij een niet onaanzienlijke rol hebben gespeeld. Dat Brigitte Bardot nauwelijks een jaar later op haar beurt haar prestige en haar zeer bekoorlijk gezag in de weegschaal heeft geworpen ter verdediging van gelijkaardige idealen, kan dan bij nadere beschouwing moeilijk nog een toeval worden genoemd. Het betekent allicht dat de wereld aan bezinning en revaluatie toe is, en dat verheugt me uiteraard – het maakt zelfs heel even van mij een constructieve optimist.

Wat mij naar aanleiding van *In naam van de beesten* van verschillende zijden verweten werd was de heftige, emotionele, polemische toon van het boek. Ook met betrekking tot enkele vroegere werken, bijvoorbeeld de roman *Het dal van Hinnom*, werd ik wel eens door de literaire kritiek gesommeerd vanwege het vulkanische, onbeheerste, ongenueanceerde karakter van mijn schriftuur. Dat beantwoordt natuurlijk in de eerste plaats aan mijn temperament, maar het heeft ook te maken met een intense betrokkenheid, met engagement, met een individualisme dat, zoals Bellow zegt, ‘een verlengstuk van de waarheid wil zijn’. Omdat ik niet van zins ben me op nuchterder posities terug te trekken, heb ik twee jaar

geleden voor de Belgische radio een *Open brief aan de gevoelsafschaffers* voorgelezen, waarin ik mijn standpunt ter zake onverbloemd heb verdedigd en verduidelijkt. Als u 't mij toestaat zou ik uit deze brief, die naderhand is uitgegeven, een fragment willen voorlezen dat mijn credo op een snibbige, ironische manier samenvat :

‘De gemoedsaandoening is taboe, dat heb ik zo langzamerhand wel begrepen. Ik begin overigens te vermoeden dat jullie, neo-filisters, model staan voor het nieuwe mensdom, dat de geleidelijke onderdrukking en afschaffing van de gevoelens voorstaat. Gevoelens zijn onzindelijk, onbetrouwbaar, gevaarlijk; ze kunnen opzwepen en brandstichten. De ‘homo faber novus’ wordt verondersteld objectief, nuchter, kritisch en beheerst te zijn. Hij låt zich niet manipuleren. Hij manipuléert. Dit is zijn ware roeping, zijn bestemming. Hij wijdt zijn leven aan de ratio, aan het afstandelijke en onbevooroordeelde denken. De evenwichtige wetenschapsmens, die formules van nieuwe, massale vernietigingswapens uitbroedt, geniet in onze maatschappij een veel hoger aanzien dan de getroebelde kunstenaar, die vrede en humanistische idealen predikt. De gevoelsarme, maar gezaghebbende geleerde, de supertechnicus, de nieuwe mandarijn met zijn buiksprekerstaal en zijn geloof in de macht van feiten en cijfers wordt ons min of meer tot voorbeeld gesteld, misschien niet zo nadrukkelijk, maar toch suggestief via het succes van zijn image en van zijn zichtbare invloed op de samenleving. De ‘homo mollis’, de kwetsbare en gevoelige enkeling, moet wijken. Dat heb ik al eerder in mijn romans *Het reservaat* en *Golden Ophelia* te verstaan gegeven. De miskennis van het gevoel als innerlijke levensruimte, en vooral van de noodzaak om er uiting aan te geven, heeft ondertussen een haast dogmatische rechtvaardiging gekregen. Ik vrees ook dat de waarschuwing van Erich Fromm, een paar dagen voor zijn dood, jullie gevoelsafschaffers niet tot inkeer zal brengen. ‘We maken een tweede industriële revolutie door die van de mensen gevoelsarme machines maakt’ zei Fromm in maart 1980 tijdens een interview voor de Amerikaanse televisie. Ik ben blij dat hij dit in extremis nog heeft kunnen zeggen: wat een dreunende klap om jullie dovemans oren. Persoonlijk zou ik deze constatering enigszins willen nuanceren. Ik geloof namelijk dat de wereld van vandaag in feite beheerst wordt door een steeds tragischer antagonisme tussen de verdrukte gevoelsmensen en de leidende gevoelsarmen. De gevoelsarmen voelen zich aangetrokken tot een materialistische levenshouding: winstbejag, status, weelde compenseren de innerlijke leegte, de gevoelsschraalheid. Hun maatschappelijk succes, en bijgevolg hun autoriteit, is alleszins verzekerd in een bestel dat de materiële waarden verheerlijkt en homologeert en dat de leus ‘don’t get emotionally involved’ tot een heilige gedragsregel heeft verheven. Dit verklaart bijvoorbeeld waarom de wakkere groene jongens en meisjes het steeds weer moeten afleggen tegen de zee-vervuilers, robbenjagers en kerncentralebouwers. Hun milieubewustzijn wordt als verderfelijke ‘sentimentaliteit’ uitgevlakt door de gevoelsarme geldwolven, de gretige bezitters. Je zou kunnen zeggen dat er een klimaat is geschapen waarin het mogelijk wordt om de emotie en het gevoelsengagement als verwerpelijk en verfoeilijk te brandmerken, omdat zij niet renderen en niet efficiënt zijn. ‘Utility’ en ‘Profit’ zijn nu eenmaal de leidende

beginselen in een onkiese concurrentiemaatschappij als de onze, in een samenleving waarin steeds minder samen geleefd wordt en steeds meer tegen elkaar in geleefd.’

Tot zover dit fragment uit mijn *Open brief aan de gevoelsafschaffers*. Iedereen zal wel begrepen hebben, neem ik aan, dat ik het hier over emoties heb en niet over vulgaire hartstochten of primitieve instincten. Ook de mimische verdringing van de emotie is blijkbaar een maatschappelijke regel geworden. Wat er ook gebeurt, de gezichten blijven onbewogen. Woede, weerzin, afgrijzen, angst en onbehagen worden, om het maar eens freudiaans te zeggen, als strijdig met de heersende moraal verdrongen. Dit wordt op een weinig verheffende manier geïllustreerd door het experiment van een Amerikaanse studente in de psychologie, die zich een jaar of tien geleden op Union Square in San Francisco met dicht gepleisterde mond liet vastbinden aan een lantarenpaal. Zij kwam tot de vaststelling dat, alsjeblieft, niet minder dan 65 medeburgers haar onverschillig voorbijliepen : niemand maakte aanstalten om haar te helpen of te bevrijden. Alle 65 voorbijgangers keken naar haar, maar geen van allen stak een hand naar haar uit of liet zelfs maar blijken hoe afschuwelijk hij of zij die ‘gijzeling’ vond. Ieder van u kan daar ongetwijfeld voorbeelden, zij het minder schokkende, uit zijn persoonlijke omgeving of ervaring aan toevoegen. ‘Don’t get emotionally involved’, inderdaad. Voor wat mij betreft : ‘I do get emotionally involved’, en ik schaam me daar niet over. De emotie is ten slotte één van onze creatieve impulsen, misschien wel de voornaamste. Dit is ook de mening van Dieter Zimmer, redacteur van het Duitse blad *Die Zeit*, die anderhalf jaar geleden, een maand of zes na de publicatie van mijn *Open Brief*, met een boek voor de dag kwam over *Die Vernunft der Gefühle Ursprung, Natur und Sinn der menschlichen Emotion*. In dit geschrift houdt ook hij een warm pleidooi voor een rehabilitatie van het gevoel en voor wat hij noemt ‘eine neue Innerlichkeit’, een nieuwe innerlijkheid. Het stelt me gerust dat ik ook in dit opzicht niet alleen uit mijn eigen land, maar ook uit het buitenland, echo’s mag opvangen van mijn menselijke belijdenis en maatschappelijke boodschap. Schrijvers zitten vaker dan u denkt verlegen om geestelijke bondgenoten.

Geachte toehoorders, in deze algemene, inleidende beschouwingen tot mijn werk heb ik geprobeerd de voornaamste krachtlijnen van mijn schrijverschap zichtbaar te maken. Ik hoop dat ik daarin geslaagd ben. Misschien mag ik nu in aansluiting hierop, een zeer recent verhaal voorlezen, dat weliswaar geen directe illustratie is van wat ik zo-even heb uiteengezet, maar waarin u toch wel weer de sporen van mijn maatschappijkritische visie en mijn emotioneel engagement zult terugvinden, én in concreto de figuren die telkens weer in mijn verhalen en romans opdoemen: de paria, de kwetsbare enkeling in het defensief, de vreemde schimmen die aan de rand van onze westerse cultuur (en misschien wel van onze verbeelding) leven.

Ruyslinck las vervolgens een fragment voor uit zijn roman *De boze droom het medeleven*.